

КРЕАТИВНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ

CREATIVITY AND SOCIAL INTELLIGENCE

Аналіз результатів дослідження виявив наявність великої кількості додатних зв'язків між параметрами креативності та соціального інтелекту, дав можливість визначити їхній психологічний зміст. Встановлено, що розвинена інтуїція сприяє розвитку організаторських здібностей, дає можливість швидко оцінити ситуацію, прогнозувати майбутнє. Розвинене творче мислення допомагає швидко адаптуватися до змін, розуміти емоційний стан інших. Звичка деталізувати та доопрацьовувати ідеї позитивно впливає на розвиток організаторських здібностей. Висока швидкість мислення та реакції позитивно впливає на комунікативні та організаційні здібності. Висока креативність дозволяє бути ефективними організаторами. Допитливість сприяє розвитку соціального інтелекту, формуванню емпатії, гнучкого мислення та соціальної адаптації. Розвинена уява посилює організаторські здібності у соціальному середовищі, дозволяє генерувати нові ідеї. Високий рівень творчого мислення дозволяє генерувати нові ідеї та нестандартні рішення, мати кращі навички спілкування, ефективніше передавати свої думки, адаптуватися до різних ситуацій. Креативність допомагає у міжособистісній взаємодії, сприяючи продуктивним дискусіям, здатності знаходити компроміси та створювати позитивну атмосферу у комунікації. Емоційно чутливі особи краще адаптуються до соціального середовища, легко налагоджують зв'язки та проявляють емпатію в комунікації. Творчий підхід у професійній діяльності дозволяє краще адаптуватися до соціальної взаємодії, швидше знаходити нестандартні рішення та ефективно спілкуватися. Гнучкість сприяє розвитку організаторських здібностей у реальних умовах. Гнучке мислення є важливою характеристикою успішного організатора, дозволяючи йому знаходити оптимальні стратегії та ефективно взаємодіяти з командою.

Ключові слова: креативність, інтелект, соціальний інтелект, співвідношення, кореляційний аналіз.

Analysis of the research results revealed the presence of a large number of positive relationships between the parameters of creativity and social intelligence, provided an opportunity to determine their psychological content. It was established that a developed intuition contributes to the development of organizational abilities, provides an opportunity to quickly assess the situation, predict the future. Developed creative thinking helps to quickly adapt to changes, understand the emotional state of others. The habit of detailing and refining ideas has a positive effect on the development of organizational abilities. High speed of thinking and reaction has a positive effect on communicative and organizational abilities. High creativity allows you to be effective organizer. Curiosity contributes to the development of social intelligence, the formation of empathy, flexible thinking and social adaptation. A developed imagination strengthens organizational abilities in the social environment and allows you to generate new ideas. A high level of creative thinking allows you to generate new ideas and non-standard solutions, have better communication skills, convey your thoughts more effectively, and adapt to different situations. Creativity helps in interpersonal interaction, promoting productive discussions, the ability to find compromises, and create a positive atmosphere in communication. Emotionally sensitive individuals adapt better to the social environment, easily establish relationships, and show empathy in communication. A creative approach in professional activities allows to better adapt to social interactions, find non-standard solutions faster, and communicate effectively. Flexibility contributes to the development of organizational skills in real conditions. Flexible thinking is an important characteristic of a successful organizer, allowing him to find optimal strategies and effectively interact with the team.

Key words: creativity, intelligence, social intelligence, correlation, correlation analysis.

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.75.1.16>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Черножук Ю.Г.

к.психол.н.,
доцент кафедри загальної
та диференціальної психології
Державний заклад
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К.Д. Ушинського»

Новицька К.В.

здобувач вищої освіти
Державний заклад
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми. Креативність – це загальна здатність до творчості, що виявляє себе у пошуку нових рішень, продукуванні ідей та нестандартних підходів до вирішення розумових завдань. Цей феномен у різні часи вивчали О. Антонова, І. Воронюк, Дж. Гілфорд, Н. Гнатко, Л. Дерев'яна, В. Клименко, С. Максименко, А. Маслоу, В. Моляко, Ю. Мороз, В. Павленко, В. Роме-нець, Р. Стернберг, Е. Торренс, Д. Хегерті та ін.

Соціальний інтелект являє собою здатність до розуміння соціальних процесів та взаємодії з різними групами людей, до керування людською поведінкою. Це явище досліджували Г. Айзенк, О. Антонова, О. Бабчук, А. Большакова, Г. Гарднер, Дж. Гілфорд, А. Застело, О. Карапетрова, Д. Китинг, О. Козарик, О. Ковальова, Н. Лавриченко, Т. Лесіна, Л. Люболкіна, О. Науменко,

М. Селіванова, Р. Стернберг, Е. Торндайк, С. Харченко та інші.

Взаємодія креативності з інтелектом загалом та соціальним інтелектом зокрема відіграє важливу роль у життєдіяльності людини, допомагає у професійній діяльності представників різних, насамперед соціономічних професій. Знання про їхній взаємозв'язок та взаємодію можуть бути використані для розробки нових технологій навчання, покращення міжособистісних стосунків, формування навичок поведінки у стресогенних ситуаціях, успішної міжособистісної взаємодії у надзвичайних умовах тощо [8].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Термін «креативність» було запропоновано Д. Сімпсоном у 1922 році. Вона визначається ним як здатність генерувати нові ідеї, вміти відходити від

застарілих думок, знаходити рішення проблеми швидше, ніж було прийнято раніше [9]. Креативність являє собою вияв самореалізації та внутрішньої свободи особистості. Її поділяють на первинну або спонтанну та вторинну або свідому [19].

Першу концепцію креативності створює у 50-х роках минулого століття Дж. Гілфорд. Він вводить поняття «конвергентне мислення» та «дивергентне мислення». Перше спрямоване на знаходження єдиного правильного розв'язання розумової задачі і використовується, наприклад, для оцінки виконання стандартних тестів інтелекту. Друге передбачає безліч відповідей, кожна з яких може бути у свій спосіб правильною. Це основа творчості. Властивостями дивергентного мислення є гнучкість, оригінальність, швидкість та розробленість. Під час вирішення творчої задачі обидва види мислення взаємодіють між собою [17]. Е. Торренс та його послідовники визначають креативність як властивість особистості знаходити прогалини та пропонувати нові ідеї та варіанти вирішення ситуацій, а також комбінувати традиційні схеми та встановлювати нові зв'язки між звичними ідеями [22]. Р. Стернберг трактує креативність як процес, що містить когнітивні, мотиваційні та соціальні аспекти, дозволяє розробляти нові підходи та ідеї. Щоб бути продуктивним, він повинен взаємодіяти з аналітичним та практичним інтелектом [21].

Вагомий внесок у розуміння креативності як психологічного феномену зробили вітчизняні науковці. За С. Максименко здатність до творчості є проявом саморозвитку, самотворення та смисложиттєвої активності особистості, вищим рівнем розвитку суб'єктності особистості, що проявляється у здатності самостійно ставити цілі, формувати нові смисли, створювати новий досвід [6]. В. Моляко розглядає креативність як ключовий компонент інтелектуальної активності, що пов'язаний з мисленнєвою оригінальністю, продуктивністю та готовністю до створення нового [7]. В. Роменець трактує креативність як багатовимірне психічне утворення. Він підкреслює, що вона не є суто інтелектуальним явищем, а включає також особистісну зрілість, смисложиттєві орієнтації та прагнення до інновацій [9]. В. Клименко бачить у креативності інтегративне утворення, що поєднує когнітивні, емоційні та мотиваційні компоненти. Вона не передається у спадок, а формується в процесі життя під впливом соціального середовища [4].

Термін «соціальний інтелект» ввів у науковий обіг Е. Торндайк у 1920 році. Науковець пов'язував його з можливістю людини усвідомлювати та керувати оточуючими, а також брати участь у соціальній взаємодії. Від того часу було проведено велику кількість теоретико-емпіричних досліджень згаданого психологічного феномену. Найбільш цінний внесок у розуміння його психологічної сутності та повсякденного функціонування зробив, на нашу думку, Дж. Гілфорд. Він включив соціальний інте-

лект до створеної ним Кубічної моделі структури інтелекту (1959), а також, виходячи зі сфери використання, назвав «поведінковим».

Гілфорд вважав, що соціальний (поведінковий) інтелект складається з шести елементів. Це розпізнавання компонентів поведінки; аналіз категорій поведінки встановлення взаємозв'язків у поведінці; розуміння систем поведінки; дослідження змін у поведінці; оцінка наслідків поведінки. Включив соціальний інтелект до своєї моделі інтелекту також і Г. Айзенк, визначивши його, як такий, що формується в ході соціалізації індивіда під впливом умов певного соціального середовища [18]. Разом з М. Салліван Гілфорд також розробив оригінальний психометричний тест, який широко використовується в психодіагностичній практиці. У моделі інтелекту С. Грінспена і Дж. Дріскола соціальний інтелект (поряд з концептуальним і практичним) віднесено до адаптивного виду інтелекту. Згадані автори також виділили три компоненти соціального інтелекту: соціальну чутливість; соціальну проникливість (здатність формулювати моральні судження); соціальну взаємодію (уміння вирішувати проблеми) [16]. На думку розробника Триархічної моделі інтелекту Р. Стернберга, соціальний інтелект належить до практичного компонента розумових здібностей, що включає соціокультурні та професійні ситуації, містить «неекспліцитні знання» [21].

У «теорії множинності інтелектів» Г. Гарднера соціальний інтелект має назву «міжособистісного» і являє сукупність здібностей, що забезпечують можливість успішної взаємодії людини з оточуючими. Він включає здатність розуміти себе та інших людей, їхні потреби та мотиви, адаптуватися до різних соціальних ситуацій. Соціальний інтелект може існувати незалежно від інших «інтелектів» [13]. Зокрема, це стосується загального інтелекту. Гіпотеза стосовно входження соціального інтелекту до структури загального, яку в різні роки перевіряла низка психологів, не підтвердилася. Дослідники пояснюють це тим, що загальні розумові здібності належать до когнітивної сфери особистості, а соціальний інтелект – до поведінкової [20].

У сучасній психології є різні погляди на сутність та структуру соціального інтелекту. Так, Д. Гоулмен вважає, що соціальний інтелект складається з двох головних компонентів: перший – «соціальна обізнаність» (вміння розуміти соціум, емоції та мотиви інших людей); другий – «соціальна здатність» (вміння використовувати отриману інформацію для управління спілкуванням та створення успішних взаємин). Соціальний інтелект включає низку специфічних здібностей. Це насамперед вміння розуміти оточуючих, проявляти емпатію, створювати міжособистісні зв'язки, а також впливати на емоційний стан інших і регулювати власні емоції [14].

П. Гонда стверджує, що рівень соціального інтелекту визначається насамперед значеннями двох

параметрів: вмінням оцінювати поведінку оточуючих та керувати власними діями [15].

Р. Бар-Он визначає соціальний інтелект як «комплекс компетенцій, навичок і стратегій», які впливають на здатність розпізнавати та розуміти емоційну сферу людей, керувати нею, бути толерантним, адаптуватися до соціуму, успішно вирішувати особистісні та міжособистісні проблеми [12].

З 90-х років минулого століття соціальний інтелект привертає увагу також і українських психологів. Так, Е. Івашкевич трактує його як складний психологічний конструкт, що містить комунікативну та прогностичну компетентності. Обидві створюють структури, що охоплюють механізми передбачення, інтелектуальну ініціативність, навички ухвалення рішень, планування, контролю, самоконтролю та рефлексії [1]. Л. Ляховець бачить у соціальному інтелекті здатність до розуміння себе, а також інших людей та їх взаємин, яка дає можливість передбачати розвиток міжособистісних стосунків [5]. Я. Каплуненко розглядає соціальний інтелект як комплексну соціально-особистісну здатність, що відіграє ключову роль у процесах адаптації та взаємодії між людьми. Вона включає вміння аналізувати поведінку, контролювати власні емоції та регулювати емоційні реакції інших, а також ефективно організовувати соціальну взаємодію у різних ситуаціях. Розвиток соціального інтелекту залежить від внутрішніх та зовнішніх чинників особистості [2].

Велика кількість вітчизняних досліджень присвячені взаємодії соціального інтелекту з іншими психологічними феноменами. Так, О. Карапетрова показує, що з підвищенням рівня соціального інтелекту люди частіше застосовують конструктивні підходи до вирішення конфліктів [3]. С. Харченко встановила, що ключовим чинником розвитку соціального інтелекту є незалежність дитини, а не стиль її виховання батьками [11].

Дослідження взаємозв'язків між креативністю та інтелектом здійснювали як українські, так і зарубіжні дослідники. Серед них О. Антонова, А. Бернусі, Я. Василькевич, Т. Емабайл, Р. Конті, Т. Любарт, С. Мочірауд, Д. Симонто, Р. Стернберг, В. Стрельников, В. Хеннесі та ін. Однак не досить вивченою, на наш погляд, залишається проблема співвідношення креативності з різними видами інтелекту. **Мета** нашої роботи – вивчити співвідношення параметрів креативності та соціального інтелекту.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В дослідженні взяли участь студенти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». Загальна кількість досліджуваних становила 32 особи віком від 17 до 20 років. У процесі дослідження було використано комплекс методів. Серед них – теоретичні (аналіз літературних джерел), емпіричні (спостереження, бесіда, тестування); математико-статистичні (кореляційний аналіз). Комплекс використаних психодіагностич-

них методик становили: Методика дослідження соціального інтелекту (Дж. Гілфорд та М. Саллівен); Методика «Комунікативні та організаторські схильності (КОС-1)» (М. Лемак, В. Петрище); Тест креативності Е.П. Торренса; Тест «Креативність» (Н. Вишнякова). В роботі було задіяно програмний комплекс IBM SPSS Statistics 30.0 [8]. За допомогою кореляційного аналізу виявлено взаємозв'язки між параметрами, що вивчаються.

З таблиці випливає, що параметри креативності та соціального інтелекту, які було вибрано для дослідження, мають між собою велику кількість статистично значущих додатних зв'язків. Проаналізувавши психологічний зміст кожної кореляції, ми створили загальну картину взаємодії обох явищ. Для цього були використані концептуальні розуміння параметрів креативності і соціального інтелекту, що запропоновані авторами перелічених вище психодіагностичних методик. Коротко зупинимося на психологічних фактах, які дозволило отримати дослідження.

Високий рівень уяви сприяє розвитку комунікативних здібностей, дозволяє генерувати нестандартні ідеї, легко адаптуватися до нових соціаль-

Таблиця 1
Значущі коефіцієнти кореляції між показниками креативності і соціального інтелекту

Показники	Соціальний інтелект		
Креативність	СІ.Гіл	Кком	Корг
О			357*
Д	383*		
У		449**	424*
І			512**
М		397*	460**
Е	410*		
Г	355*	595**	570**
П	398*	415*	
Ориг	476**		
Розр			643**
Гнуч			355*
Швид		525**	527**

Примітки: 1) N=32; 2) нулі й коми опущені; 3) позначення: * – зв'язок на рівні значущості 5% ($p \leq 0,05$); ** – на рівні значущості 1% ($p \leq 0,01$); 4) умовні позначення показників креативності: О – показник оригінальності за методикою Н. Вишнякової, Д – показник допитливості, У – показник уяви, І – показник інтуїції, М – показник творчого мислення, Е – показник емоційності, Г – показник почуття гумору, П – показник творчого відношення до професії, Ориг – показник оригінальності за методикою Е.П. Торренса, Розр – показник розробленості, Гнуч – показник гнучкості, Швид – показник швидкості; 5) умовні позначення показників соціального інтелекту: СІ.Гіл – Оцінка соціального інтелекту за тестом Гілфорда-Саллівана, Кком – коефіцієнт комунікативної схильності, Корг – коефіцієнт організаторської схильності [8].

них ситуацій і ефективно взаємодіяти з оточенням. Добре розвинена інтуїція сприяє розвитку організаторських здібностей, дає можливість швидко оцінити ситуацію, прогнозувати можливі сценарії та приймати ефективні рішення, краще розуміти потреби команди, відчувати правильний момент для дій, приймати рішення на основі внутрішнього передчуття тощо. Творче мислення тісно пов'язане з організаторськими здібностями, допомагає знаходити нестандартні рішення, швидко адаптуватися до змін та ефективно структурувати процеси, встановлювати міжособистісні контакти, розуміти емоційний стан інших [8].

Почуття гумору є важливим соціальним інструментом, який сприяє не лише міжособистісному спілкуванню, а й ефективному керуванню групою роботою. Нестандартне мислення сприяє ефективній взаємодії з людьми та адаптації в різних соціальних ситуаціях. Здатність деталізувати та доопрацьовувати ідеї позитивно впливає на розвиток організаторських здібностей. Висока швидкість мислення позитивно впливає на комунікативні та організаційні здібності. Дає можливість краще орієнтуватися у соціальних ситуаціях, швидко адаптуватися до нових умов та ефективно спілкуватися. Це, своєю чергою, сприяє успішній комунікації, здатності вести переговори та приймати рішення в динамічному середовищі. Зв'язок швидкості мислення із організаторськими схильностями може передбачати здатність швидко обробляти інформацію, ефективно керувати процесами, приймати стратегічні рішення та координувати роботу команди. Рівень оригінальності сприяє розвитку зазначених здібностей у реальних соціальних ситуаціях [8].

Висока креативність дозволяє продукувати нестандартні ідеї та творчі рішення, бути ефективними організаторами. Здатність до оригінального мислення допомагає знаходити інноваційні підходи у керуванні процесами та взаємодії з людьми. Соціальний інтелект допомагає краще адаптувати свої ідеї до реального середовища, дозволяючи їм враховувати групову динаміку, ефективно комунікувати та впливати на командну роботу. Допитливість дозволяє краще розуміти соціальні ситуації, швидше адаптуватися до взаємодії з іншими та ефективніше сприймати інформацію у спілкуванні, допомагає формувати навички емпатії, гнучкого мислення та соціальної адаптації [8].

Розвинена уява посилює організаторські здібності у соціальному середовищі. Високий рівень уяви дозволяє генерувати нові ідеї, прогнозувати можливі сценарії та швидко адаптуватися до змін. Творче мислення сприяє розвитку комунікативних здібностей. Високий рівень творчого мислення дозволяє генерувати нові ідеї та нестандартні рішення, мати кращі навички спілкування, ефективніше передавати свої думки, адаптуватися до ситуацій та залучати інших до обговорення. Кре-

ативність допомагає у міжособистісній взаємодії, сприяючи продуктивним дискусіям, здатності знаходити компроміси та створювати позитивну атмосферу у комунікації. Емоційно чутливі особи краще адаптуються до соціального середовища, легко налагоджують зв'язки та проявляють емпатію в комунікації [8].

Почуття гумору дозволяє краще сприймати соціальні ситуації, швидше адаптуватися до змін і легше встановлювати комунікативні зв'язки. Гнучкість сприяє розвитку організаторських здібностей у реальних умовах. Творчий підхід у професійній діяльності дозволяє краще адаптуватися до соціальних взаємодій, швидше знаходити нестандартні рішення та ефективно спілкуватися, допомагає налагоджувати конструктивний діалог, мотивувати колектив та створювати сприятливе робоче середовище [8].

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, дослідження виявило наявність взаємозв'язків між параметрами креативності та соціального інтелекту. Велика кількість з них є статистично значущими, вони мають виключно додатний характер. Позитивна кореляція між соціальним інтелектом та креативністю пояснює, чому люди з вищим рівнем соціального інтелекту можуть бути також більш креативні і навпаки. Соціальний інтелект, який, зокрема, включає розуміння соціальних ситуацій, успішне спілкування з оточуючими та емпатію, може позитивно впливати на творчий процес. Водночас, оскільки креативність належить до загальних здібностей, вона виявляє себе у різних сферах, у тому числі у поведінковій, яку «обслуговує» соціальний інтелект.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Івашкевич Е.З. Психологія соціального інтелекту педагога : дис. докт. психол. наук : 19.00.01. Інстит. психол. імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2018. 432 с.
2. Каплуненко Я.Ю. Особистісні чинники розвитку соціального інтелекту у фахівців соціономічних професій : дис. канд. психол. наук : 19.00.01. Інстит. психол. імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2016. 262 с.
3. Карапетрова О.В. Вплив рівня розвитку соціального інтелекту на вибір стратегії реагування у конфліктних ситуаціях. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2021. № 2 (22). С. 95–103.
4. Клименко В.В. Психологія творчості. Київ : Науково-літературний центр, 2006. 460 с.
5. Ляховець Л.О. Особливості формування соціального інтелекту у майбутніх психологів : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2016. 18 с.
6. Максименко С.Д. Психоаналітичні теорії розвитку особистості та психіки. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць. 2019. № 28. С. 7–20.
7. Моляко В.О. Стратегії творчої діяльності : монографія. Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ : Освіта України, 2008. 702 с.

8. Новицька К.В. Співвідношення інтелекту і креативності. Кваліфікаційна робота – магістерський дослідницький проєкт. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського». Одеса, 2025.
9. Роменець В.А. Психологія творчості. Київ : Либідь. 2004. 288 с.
10. Фетраті М., Нільсен А. Зв'язок між креативністю та інноваціями: літературний огляд. URL: [https://www.researchgate.net/publication/326318197\(5.10.18\)](https://www.researchgate.net/publication/326318197(5.10.18))
11. Харченко С.В. Вплив чинника батьківської родини на рівень соціального інтелекту особистості. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. Вип. № 5. Т. 1. С. 75–80.
12. Bar-On R. The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema*, 2006. 18, suppl. P. 13–25.
13. Gardner H. Frames of mind. The theory of multiple intelligences New York : Basic Books, 1993. 459 p.
14. Goleman D. Social intelligence: The new science of human relationships. New York : Bantam Books, 2006. 416 p.
15. Gonda P. Interpersonal Problem solving and Social Competence in Children. *Handbook of Social Development*. New York. 1992. 317 p.
16. Greenspan S., Driscoll J. The role of intelligence in a broad model of personal competence *Contemporary intellectual assessment: Theories, tests and issues*. New York : Guilford Press, 1997. P. 131–150.
17. Guilford J.P. The Nature of Human Intelligence. New York : McGraw Hill, 1967. 164 p.
18. Eysenck H.J. The Structure and Measurement of Intelligence. Berlin : Springer-Verlag. 1979. 253 p.
19. Maslow A. Toward a psychology of being. D.V.N company. 1962. 537 pp.
20. Riggio R.E. Social and academic intelligence: Conceptually distinct but overlapping. *Personality and Individual Differences*. 1991. № 12. P. 695–702.
21. Sternberg R. et. al. Practical Intelligence in Everyday Life. Cambridge Univ. Press. 2000. 272 p.
22. Torrance E.P. Torrance Test of Creative Thinking. Lexington, 1974. 278 p.